

De andere Gouden Eeuw van Occa Johanna Ripperda

Een vrouw voor de toekomst

Projectintroductie

Inhoud

De vele aspecten van Occa Ripperda

	Een introductie	Een breed project voor de toekomst	3
	De vele aspecten van Occa Ripperda	Een kijkwijzer	4
1	Aangenaam!	De ideale gids voor een avontuurlijke reis	6
2	Ripperda en Van In- en Kniphuizen	Families in beeld	7
3	De Gouden Eeuw dichtbij	Een frisse nieuwe blik	8
4	Een uniek kookboek	Getuige van een passie	9
5	Liefde op afstand	Kinderen en opvoeding	10
6	Leven na de dood	Grafmonumenten en pronkkisten	11
7	Een leven van reizen	Langs kastelen, steden en paleizen	12
8	Over de grenzen	Adellijke netwerken in de praktijk	13
9	Het Nabije Oosten	De andere kaart van het Noorden	14
10	Oorlog en strijd	Kanongebulder en glimmende harnassen	15
11	Goed land en landgoed	De eenheid van tuin en keuken	16
12	Het gemakkelijk landt-leven	Van platteland naar stad en terug	17
13	Niet aan de rand maar in het midden	De kracht van de regio	18
14	Lof der vrouwen	Ander beeld op vrouwen in het verleden	19
15	Landgoed en landschap	Leven langs Noord- en Oostzee	20
16	De verrassende keuken van gisteren	Geen Hollandse pot	21
17	Aan tafel met Occa	Kijken, ruiken en proeven	22
		Een culinair zoekplaatje	23
18	Niet alles goud wat blinkt	Adellijk servies en keukengoed	24
19	De koninklijke weg	Het leven aan het hof	25
20	Occa op vijf voet afstand	Publieksbereik na corona	26
21	Het mysterie van Occa	Spannende zoektochten	27

Een introductie

Een breed project voor de toekomst

Deze tijden roepen om nieuwe ideeën. Dit project wil inspiratie en hoop bieden. Occa is geen vrouw uit het verleden maar een vrouw voor de toekomst!

Deze projectintroductie stelt een tot voor kort vergeten vrouw voor: Occa Johanna Ripperda. Wat maakt haar zo bijzonder? Zij deed geen grootse uitvindingen en haar naam komt niet voor in geschiedenisboeken. Haar kookboek en brieven zijn haar enige tastbare erfenis. Als persoon was zij in die zin geen bijzondere vrouw.

Occa Ripperda lijkt eigenlijk een gewone vrouw in een voor ons ongewone tijd. 'Gewoon', zoals bijna iedereen 'gewoon' is: uniek, met talenten en talentjes die enkel voor haar eigen omgeving zichtbaar waren. Hoogstens goed voor *fifteen minutes of fame* in het toneel van de wereldgeschiedenis. Maar toch: het zijn de 'gewone' mensen die de tijd maken. Als wij later willen leren hoe de 21ste eeuw écht was, dan leren wij het van de 'gewone' mensen.

Over de 17de eeuw denken wij veel te weten. Zij heeft zelfs een aparte naam. In ons collectieve bewustzijn en onze nationale trots speelt de Gouden Eeuw een grote rol. Zij bepaalt zelfs mede het beeld van Nederland in de wereld: na Cruyff en drugs komt Rembrandt. Maar de Gouden Eeuw is veel diverser, interessanter en dichterbij dan wij denken.

Occa Ripperda is onze gids langs een rijk spectrum van verrassende beelden en verhalen, voor alle zintuigen, vertaald voor mensen in onze tijd, die 'gewoon' zijn, net als Occa Ripperda. Door en met haar beleven wij de onbekende wereld die dichterbij en actueler is dan ooit: de andere Gouden Eeuw van Occa Ripperda!

De vele kanten van Occa Ripperda

Hieronder staan de verschillende thema's van het project rond Occa Ripperda. Het is een zeer divers spectrum. Van ieder onderdeel wordt in de volgende pagina's aangegeven en verbeeld hoe het leven van Occa Ripperda kan helpen om een nieuw licht op de Gouden Eeuw te werpen en hoe dit voor een breed publiek vertaald kan worden. Dat laatste staat centraal: het gaat niet om het historische verhaal maar vooral om de publieksbeleving. Iedere publieksinstelling heeft haar eigen zwaartepunt en mogelijkheden. Deze projectintroductie geeft natuurlijk geen uitputtende richtlijnen maar wil vooral de vele mogelijkheden tonen en hopelijk inspireren tot nieuwe invullingen en creatieve ideeën, dingen waar deze tijd zo'n grote behoefte aan heeft.

Aangenaam!

1

Ripperda en Van In- en Kniphuizen

2

De Gouden Eeuw dichtbij

3

Een uniek kookboek

4

Liefde op afstand

5

Leven na de dood

6

Een leven van reizen

7

Over de grenzen

8

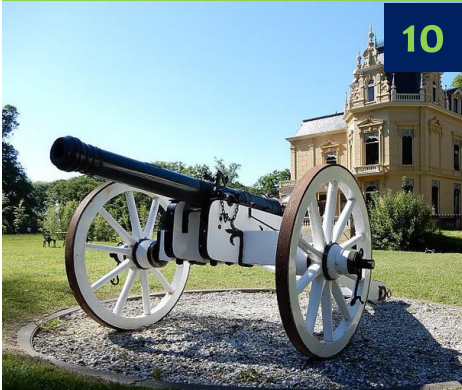
Het Nabije Oosten

9

Een kijkwijzer

Oorlog en strijd

Goed land en landgoed

Het vermakelijk landt-leven

Niet aan de rand maar in het midden

Lof der vrouwen

Landgoed en landschap

De verrassende keuken van gisteren

Aan tafel met Occa

Niet alles goud wat blinkt

De koninklijke weg

Occa op vijf voet afstand

Het mysterie van Occa

Occa Johanna Ripperda (1619-1686) is de gedroomde gids voor een avontuurlijke reis langs de onbekende kanten van de schijnbaar overbekende Gouden Eeuw. Haar unieke avontuurlijke leven en markante persoonlijkheid staan garant voor herkenbare en verrassende belevingen voor een groot publiek. Door haar brieven en archieven, maar vooral door haar persoonlijke kookboek leren we een bijzondere vrouw uit een ver verleden kennen, die toch voor de moderne mens herkenbaar is.

Karakter

- daadkrachtig
- ondernemend
- systematisch
- hield van mooie dingen
- gepassioneerde kok
- eten moet *lekker* zijn!
- betrokken

Gelegenheid

- rijk
- goede internationale contacten
- zelfstandige weduwe en moeder
- in een door belangrijke vrouwen bevolkte wereld
- uitzonderlijk reisvaardig

Geboorte

- van adel
- internationale afkomst
- vrouw
- invloedrijke familie

Opvoeding

- cultureel ontwikkeld milieu
- degelijke opvoeding
- passend onderwijs
- leven aan een vorstelijk hof
- meertalig

Haar leven in een notendop

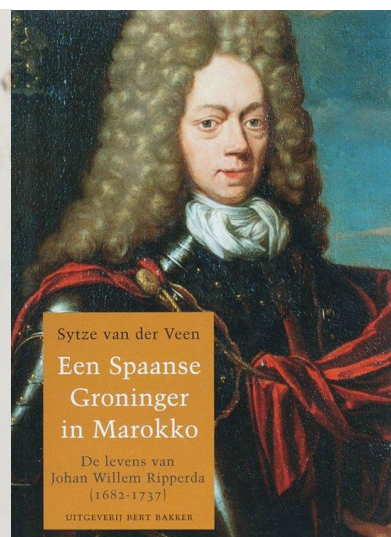
- Jeugd in Farmsum, Den Haag en Dekema State, stadhouderslijk hof in Leeuwarden (1619-1639)
- Huwelijk met de Oost-Friese Enno Adam van In- en Kniphuisen. Haar gezin en leven op de Klunderburg te Emden, de Burg Jennelt, Schloss Klempenow en te Farmsum (1639-1654)
- De jonge weduwe: Reizen naar Brussel (koningin Christina van Zweden) en Klempenow (1654-1656)
- Hertrouwd met de Zweedse graaf Erik Stenbock, die sneuvelt bij het beleg van Kopenhagen (1656-1659)
- Weer weduwe. Oversteek naar Zweden, verblijf op Lindholm, Klempenow en te Stockholm (1660-1671)
- Opperhofmeesteres aan het hof van koningin Hedwig Eleonora (1672-1686)
- Dood en begravenissen. In haar grafkist over zee terug naar Oost-Friesland en daar bijgezet (1686-1688)

2 Ripperda en Van In- en Kniphuysen.

Families in beeld

Zegel van Occa Ripperda met alliantiewapen Van In- en Kniphuysen-Ripperda

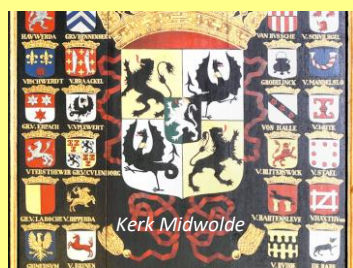

Sytze van der Veen
Een Spaanse
Groninger
in Marokko

De levens van
Johan Willem Ripperda
(1682-1737)
UITGEVERIJ HERT BAKKER

Say it in code...

In kerken en musea vinden we veel wapens. Een visitekaartje in een verborgen beeldtaal, die je zelf kunt ontcijferen!

Kerk Midwolde

De families van Occa Ripperda en haar man Enno Adam van In- en Kniphuysen hebben veel sporen nagelaten. De diplomaat, Spaanse hertog en avonturier Johan Willem Ripperda spreekt nog velen tot de verbeelding, net als de Dolle Jonker Ferdinand Folef van In- en Kniphuysen, met wie in 1884 de Nederlandse tak op Nienoord uitstierf.

Kerk Farmsum

Waark

Kerk Jennelt

Makoenders

Kerk Midwolde

Dekema State

Nienoord

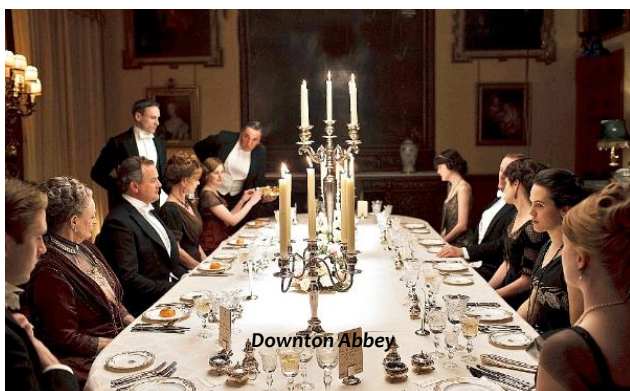

Ook wie niets van geschiedenis weet, kent de Gouden Eeuw en heeft er een beeld bij. Het is misschien wel de bekendste eeuw in de Nederlandse geschiedenis. Wat wij echter denken te weten, zijn in feite de hoogtepunten van de burgerlijke cultuur van de Hollandse steden. Verreweg de meeste 17de-eeuwers woonden niet daar maar in de andere Zes Verenigde Nederlanden. Toch zijn het zwartgeklede Amsterdamse burgemeesters van Rembrandt en slavenhandelaren die ons beeld bepalen.

Veel minder bekend is echter de Gouden Eeuw van de eigen regio en van het platteland. En dan gaat het niet alleen om schilderkunst of literatuur, maar om cultuur in het algemeen, om maatschappij en wereldbeeld, om het dagelijks leven van de cultuurdragers, om personen die ver van ons af lijken te staan, maar toch herkenbare mensen zijn. Er is nog genoeg onbekends te ontdekken in deze overbekende eeuw!

Nog minder weten wij over de adel in de 17de eeuw. Als wij denken aan adel, dan zien we beelden van Downton

Abbey of Engelse kostuumdrama's. Op bezoek bij een museaal kasteel zien we een mooi gedekte tafel met porseleinen servies. Er is weinig voor nodig om je voor te stellen hoe geparfumeerde heren met witgepoederde pruiken zich door lakeien laten bedienen.

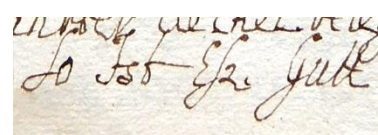
Het is een beeld van *afstand*: de bewoners van een ivoren toren, een wereld waar wij ons aan

kunnen vergapen maar die ons geheel vreemd is. In feite is het een gecreëerd beeld uit de 18de en 19de eeuw, mede gevormd door het hofleven van Lodewijk XIV en andere vorsten.

Het leven van de adel in de Gouden Eeuw was in werkelijkheid echter minder vreemd voor de 21ste-eeuwer. In de navolgende pagina's laten we zien hoe het rijk gedocumenteerde leven van Occa Ripperda de Gouden Eeuw dichterbij brengt. Haar vuistdikke, persoonlijke kookboek geeft ons inzicht in het dagelijkse adellijke leven en huishouden. Het illustreert hoe klein de afstand van grond tot mond was, hoe het leven afhankelijk was van de seizoenen en de omgeving – heel actueel. Aan de andere kant had de adel al in die tijd een ruime, internationale blik op de wereld en was niet beperkt tot het eigen dorp, net als de moderne mens.

Zo is er veel herkenbaars om deze schijnbaar verre tijd dichterbij te brengen. Daarom zijn de onbekende kanten van de Gouden Eeuw bij uitstek geschikt om aan een groot publiek te laten zien en – nog belangrijker – te beleven. Niet om van afstand naar te kijken, maar om zelf aan deel te nemen. Niet aapjes kijken, maar aapjes zijn! Het leven van Occa Ripperda geeft ideeën en inspiratie voor een breed publiek om zichzelf te herkennen in een verre eeuw.

4 Een uniek kookboek

Getuige van een passie

Occa Ripperda liet een uniek kookboek na, met 1.080 recepten die zij gedurende haar leven kookte en verzamelde. Het kookboek is enig in zijn soort vanwege de omvang. Het is geschreven in een aangename, persoonlijke stijl en door haar mooie, duidelijke handschrift voor ons goed leesbaar. Anders dan veel andere kookboeken is het geen verzameling overgeschreven standaardrecepten, maar zijn de gerechten daadwerkelijk door haar zelf bereid. Door haar kookboek leren we de adellijke keuken van de 17de eeuw kennen, die heel anders is dan wat wij

ons bij een adellijke maaltijd voorstellen. Het is niet de keuken van een ivoren toren, met bepruikte heren in kniekousen die hun Franse pronkgerechten eten. De recepten van Occa staan dichtbij eigen huis en tuin. Er wordt vers en vooral met smaak gekookt. Groenten en fruit uit eigen tuin, vers vlees en vis, in combinatie met exotische specerijen leveren een verrassend breed smaakpalet op. Wie haar gerechten proeft, kan niet geloven dat dat op Groninger tafels stond.

Fruit in beeld

Kweeperen, zoals op dit schilderij van Henk Helmantel, waren zeer geliefd bij Occa. Uit brieven weten we dat zij die in het najaar inmaakte en aan familieleden leverde.

5 Liefde op afstand

Kinderen en opvoeding

Kinderen op Dekema State

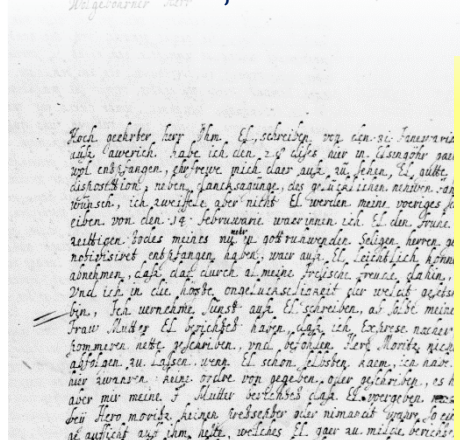
Occa woonde als meisje bij haar tante en oom op Dekema State in Jelsum om haar een passende opvoeding voor een adellijke vrouw te geven. Ook andere nichtjes verbleven geregeld bij hun kinderloze tante – maar Occa was haar favoriet!

Kinderen spelen in de tuin van Dekema State. Vier eeuwen eerder deed Occa precies hetzelfde!

Occa werd als meisje bij een tante uitbesteed, niet ongebruikelijk in de betere milieus. Kinderen werden vaker bij familieleden ondergebracht om ze een bredere blik op de wereld te geven, voor het vinden van een geschikte huwelijks-partner of voor hun carrière. Dat was dus niet alleen voor jongens! Occa kwam door haar verblijf in het Friese Jelsum in contact met het stadhoudelijk hof van Leeuwarden, waar haar oom en tante hofmeester en hofmeesteres waren bij de stadhouders van Groningen en Friesland.

Voor moderne kinderen zijn kostscholen en opvoeding bij verre familieleden moeilijk voor te stellen. Door meer te leren over kinderen in de Gouden Eeuw, krijgen we ook meer begrip voor andere gezinsvormen in onze tijd.

Jongens hebben rokjes aan

Reint Lewe met de borg Ewsum op de achtergrond. Ook jongetjes droegen tot hun kleutertijd jurken.

Occa had een goede huisleraar en een prachtig handschrift. Een lust voor het oog! Bezoeker(tje)s kunnen haar handschrift naschrijven met een ganzenveer.

Grafmonument van Hyma van In- en Kniphuizen (1578) met haar zoontjes Aepko en Tido Onsta in Schloss Jever

Liefdevol grijpt de kleine Tido de wijsvinger van zijn moeder, met zijn stokpaardje in de andere hand. Broertje Aepko is ingebakerd.

6 Leven na de dood

Grafmonumenten en pronkkisten

Occa's vader is nog altijd te zien op zijn grafzerk in de kerk van Farmsum

De dood was in de 17de eeuw altijd dichtbij. Er was hoge kindersterfte – Occa verloor een broertje en een zoon op jonge leeftijd. De gemiddelde levensduur was niet hoog. Occa's echtgenoten haalden de vijftig niet. Bij een begrafenis van een adellijk persoon werd flink uitgepakt om het belang van de overledene en zijn familie te tonen. Met trompetten, rouwstoeten, familiewapens en klokgelui was duidelijk dat een belangrijk persoon begraven werd. Grafmonumenten en rouwborden hielden de herinnering levend. Vaak hoogtepunten van het huidige kerkinterieur.

Wie meer wil dan het bewonderen van monumenten uit het verleden, kan zelf aan de slag: Maak zelf een mooi rouwbord! Vooral kinderen spreken wapenschilden met draken, leeuwen en ridders tot de verbeelding en de wapens van Occa's familie leveren die in ruime mate!

Grafmonument Van In- en Kniphuisen in de kerk van Midwolde

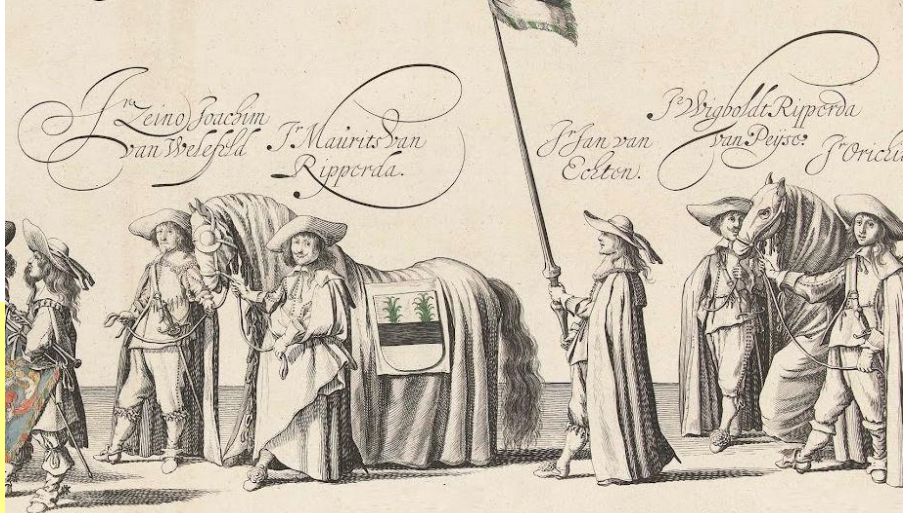
De begrafenis van stadhouder Ernst Casimir in Leeuwarden in 1632. De dertienjarige Occa Ripperda moet de lange stoet hebben gezien. Drie ooms Ripperda liepen mee.

Haar laatste rustplaats

De grafkist van Occa Ripperda was tot 2018 onbekend: eeuwen dacht men dat het de kist van haar schoonvader was. Na onderzoek bleek het de pronkkist te zijn die de Zweedse koningin Hedwig Eleonora in Stockholm had laten maken voor haar opperhofmeesteres Occa Ripperda. Zij werd bijgezet in het Oost-Friese Jennelt, naast haar man – en raakte in vergetelheid...

Begraeffenisse des ont-zielden

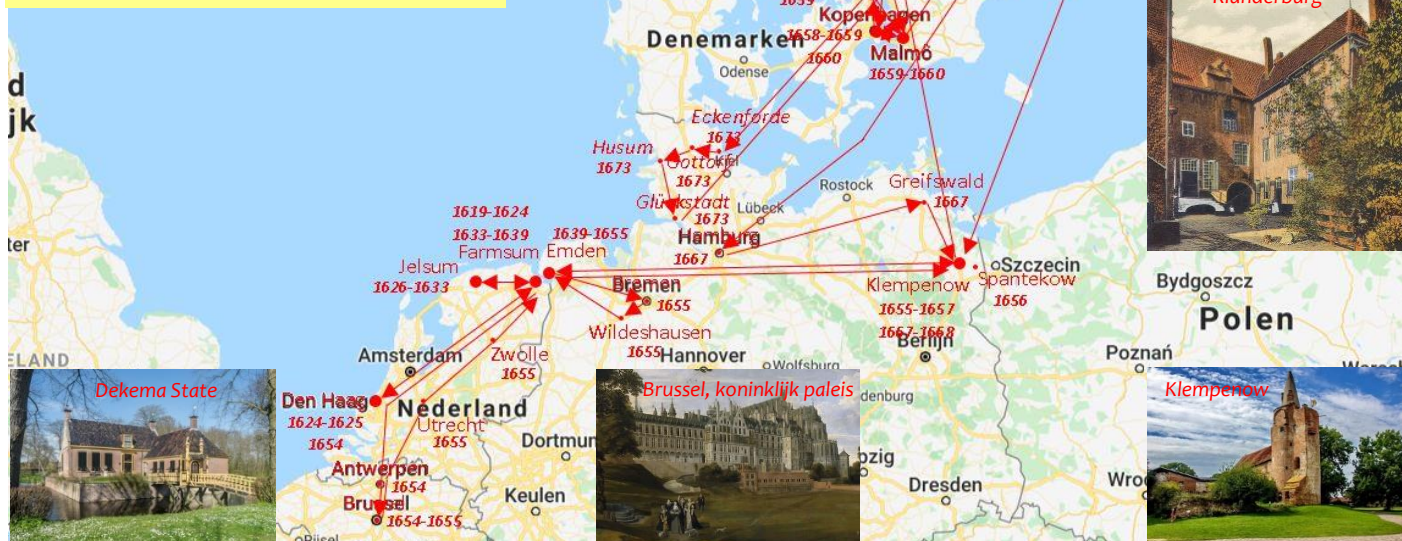

7 Een leven van reizen

Langs kastelen, steden en paleizen

Reizen was geen pretje

Reizen over land was in de tijd van Occa een hele onderneming. Koetsen hadden geen rubberbanden en dat voelde je op de onverharde wegen.

doormaakte, op reis naar koningin Christina in Brussel, naar haar kasteel in Pommeren of met

Occa Ripperda was de meest bereisde Groninger vrouw van haar tijd – en zij deed dat meestal in haar eentje, zonder vader of echtgenoot. Reizen in de 17de eeuw was een hele onderneming. Stockholm was niet een uurtje vliegen. En comfortabel was reizen zeker niet, of het nu over land was per koets of over zee in een zwalkend schip op de golven, met de angst voor kapers. Reis zelf met Occa mee door kaarten, films of in het echt: Stap eens in een koets op een onverharde weg, dan weet je wat zij

van paleis naar paleis in Zweden. Afstanden werden heel anders beleefd in de 17de eeuw!

Een wereldkeuken

Occa heeft in haar recepten de culinaire invloeden van haar bereisde leven verwerkt. Hollandse wafels, Groninger pannenkoeken, pastei met eland: we vinden heel Noord-Europa in haar keuken terug. De exotische keuken was haar niet ook vreemd: zij gebruikte Parmezaanse kaas, de Franse keuken en veel oosterse specerijen.

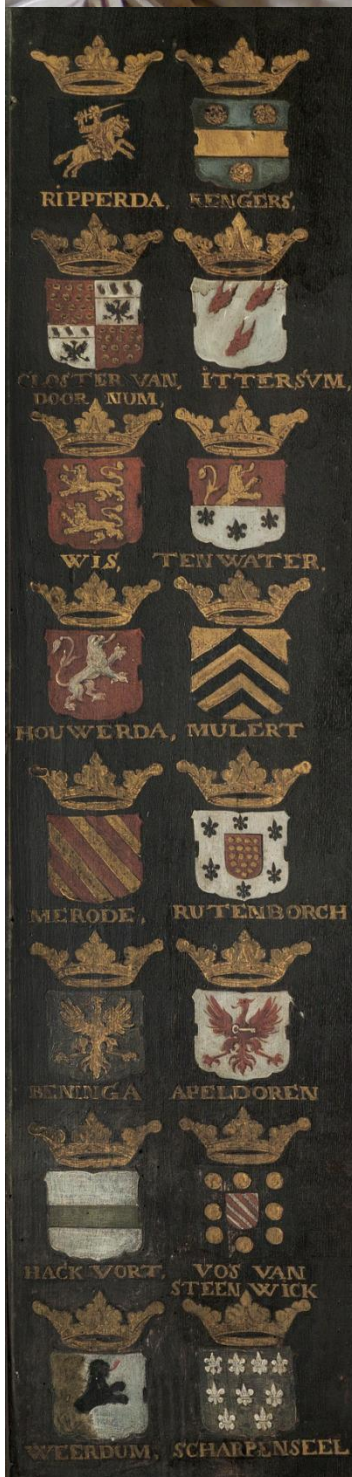
8 Over de grenzen

Adellijke netwerken in de praktijk

Kerk Midwolde

De internationale verbindingen binnen de adel waren bepalend voor het bereisde leven van Occa. Overal kon zij een beroep doen op familieleden of relaties en andersom maakten anderen gebruik van haar contacten. Dat kreeg zij al bij de geboorte mee. Haar voorouderlijke wapens, hier links, laten dat zien: zij had

Burg Pewsum

wortels in Groningen, Drenthe, Oost-Friesland, Gelderland, Overijssel en Westfalen.

Tijdens haar leven maakt zij gebruik van haar internationale netwerk, bijvoorbeeld toen het schip met haar goederen en stiefkinderen op reis naar Zweden door Deense kapers

De adel als trendsetter

De oudste renaissanceklok van Groningen hangt in Farmsum, gegoten in opdracht van Occa's voorvader Bole Ripperda.

Farmsum het seluige tegens vermoeden mocht koemen. Seepseren
 is van min goederen ten onvande heb ick desen met min hand
 befestigt; datem Stockholm den .30. december: Anno: 1664:

Occa Johanna Ripperda van Farmsum
 Graffin. tot Bogesondt weduwe

Grand Tour

Belangrijk in de adellijke opvoeding was de *Grand Tour*, een soms jarenlange studiereis door Europa, langs universiteiten, hoven en connecties. Daarbij zag men wat van de wereld en werd het internationale netwerk verstevigd. In 1586 bracht Occa's grootvader in Heidelberg zijn naam en wapen aan in een *album amicorum*, het poesie-album van die tijd.

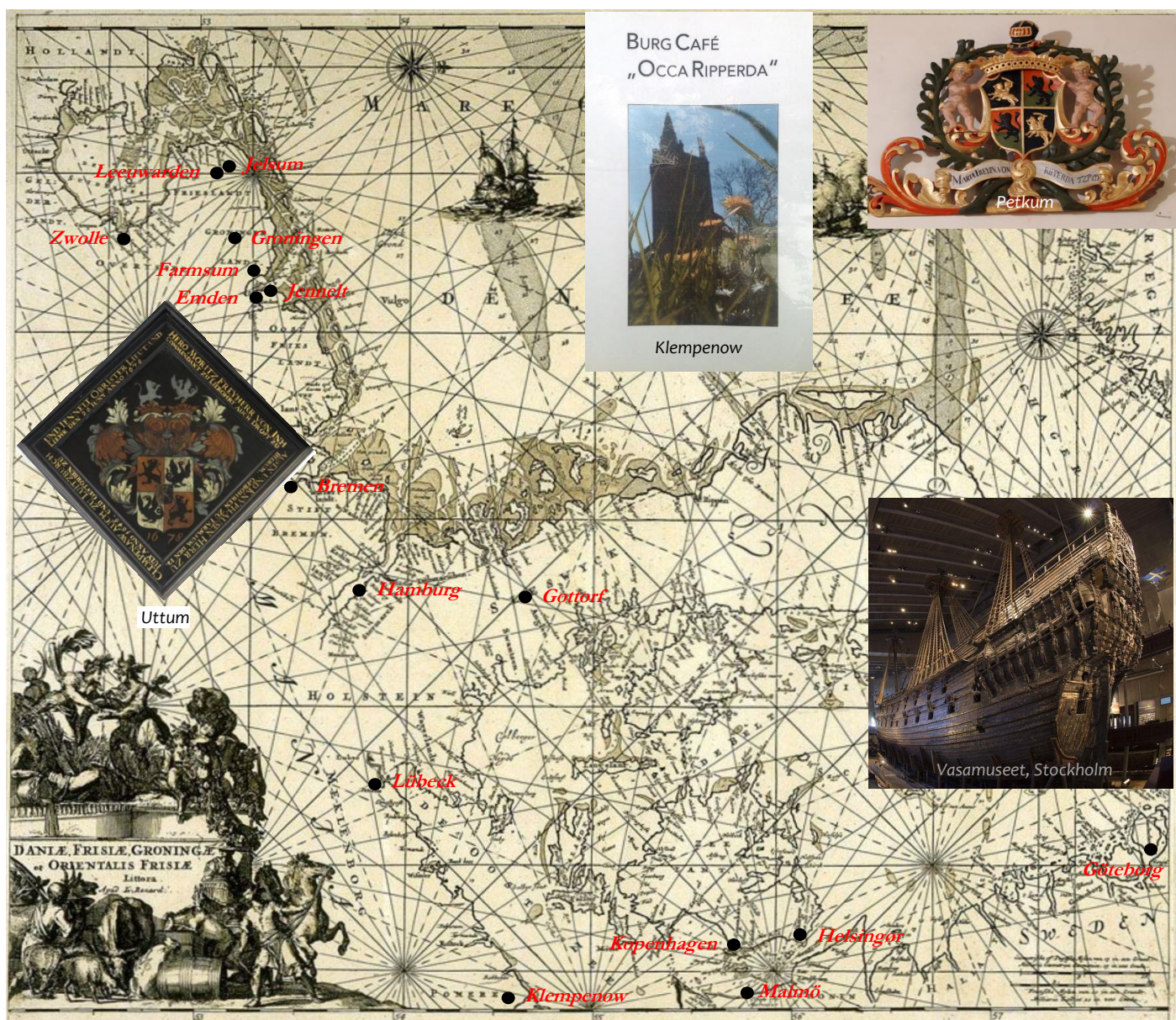

werd geënterd. Haar Haagse connecties en adellijke netwerk brachten uitkomst.

Maar dat adellijke netwerk had een veel breder belang dan alleen voor de adel zelf: allerlei nieuwe culturele invloeden werden in de 16de en 17de eeuw via de plattelandsadel geïntroduceerd: die had vanouds internationale contacten, maakte lange buitenlandse reizen of kwam als militair met nieuwe ontwikkelingen in kunst, architectuur, wetenschap of literatuur in aanraking, gaf opdrachten aan vermaarde kunstenaars en bewoog zich actief op het culturele vlak. Veel van de cultuur van de Gouden Eeuw is niet in de Hollandse steden begonnen.

9 Het Nabije Oosten

De andere kaart van het Noorden

In de schoolboekjes staat alles over de Tachtigjarige Oorlog, het rampjaar 1672, Spanje en Frankrijk, maar niets over Skandinavië en Noord-Duitsland of de Dertigjarige Oorlog. Toch waren die landen en gebeurtenissen van groot belang voor Noord-Nederland. Oost-Friesland, Denemarken, Zweden waren dichtbij. Het wereldbeeld van de 17de-eeuwse Noord-Nederlander stopte niet bij Nieuweschans of de Waddenzee, zeker niet voor Occa Ripperda en haar familie. Hun wereld was sterk verbonden met het Oosten, dat door verbindingen over water nabij was.

Occa voer al vaak heen en weer met het veer Delfzijl-Emden.

10 Oorlog en strijd

Kanongebulder en glimmende harnassen

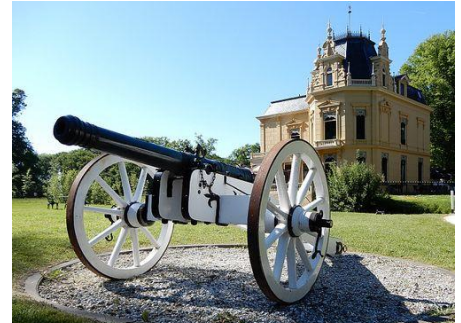
Het leven van Occa Ripperda speelde zich af tegen een achtergrond van een onafgebroken rij oorlogen. De Tachtigjarige Oorlog is de enige die we uit de schoolboekjes kennen. Occa's eerste man vocht in die tijd in Nederlandse dienst in Vlaanderen. Veel dichterbij voor Noord-Nederland waren in die tijd

Emder Rustkammer

de Dertigjarige Oorlog, de Nederlands-Zweedse Oorlog en de Munsterse oorlogen. Daarbij waren verschillende van Occa's familieleden betrokken. Haar tweede man sneuvelde bij het beleg van Kopenhagen. Haar kasteel Klemponow in Pommeren werd door keizerlijke troepen geplunderd. Oorlog en strijd waren voortdurend decor van Occa's leven.

Maar het thema spreekt nog altijd tot de verbeelding en trekt vaak ook een ander publiek dan dat gewoonlijk op historische tentoonstellingen af komt. Niet in de laatste plaats kinderen, die zich maar al te graag in een harnas hijsen!

De iconische Slag bij Kopenhagen is vergelijkbaar met Groningens Ontzet: Denemarken wist zijn onafhankelijkheid te bewaren tegen de Zweedse aanval.

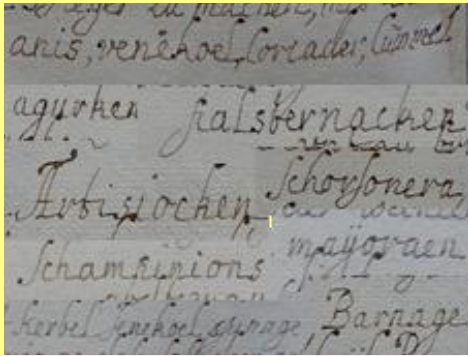

Livrustkammaren Stockholm

De eetbare tuin

Honderden soorten groenten, kruiden, wilde planten en fruit gebruikte Occa Ripperda in haar recepten.

Een adellijk landgoed, zoals Occa Ripperda dat bewoonde, was in de 17de eeuw niet alleen een imponerend buitenhuis. Het was een eenheid: huis, keuken, tuin, vee, landerijen en omgeving waren nauw verbonden.

Scheltkema bij Zandeweer: borg, tuin en schathuis als eenheid

Pachters betaalden deels in natura, met kippen en kapoenen. Nabije bossen en rivieren vulden het menu aan. De boerderij, het schathuis, stond dichtbij het huis. Groente en fruit kwamen uit eigen tuin. Occa kookte met verse producten van het seizoen. Wat overbleef, werd ingemaakt of verkocht en wat men niet zelf had, kocht men van naburen of van de markt. De meeste lijnen waren kort. Tuinen waren zeker niet puur voor de sier. Landschapstuinen en siertuinen gingen pas later het beeld bepalen. De 17de eeuw was de eeuw van kleine afstand van grond tot mond, ook voor de adel. Bij verschillende huizen als Dekema State en Menkemaborg kun je die nutstuinen nog bewonderen. Op Verhildersum zie je het landgoed als eenheid met veel aandacht voor landbouw.

Occa's kookboek laat zien dat veel meer dingen eetbaar en smakelijk waren dan wij denken. Voor bloemen, wortels en bladeren van allerlei planten heeft zij verrassende recepten. Zo laat zij zien en proeven wat een landgoed en

zijn omgeving bood en aan tafel werd opgediend. In deze tijd van eerlijke seizoensgebonden producten uit eigen omgeving is Occa's keuken daarom actueler dan ooit.

In dit licht gaan zelfs 17de-eeuwse stillevens meer leven: Bezoekers die zich bewust zijn van de herkomst van producten, zien dat achter de olieverf smakelijk eten schuilgaat.

De kruidentuin van Occa's kasteel Klempenow in Pommeren

Plaatjes om op te vreten

De kruisbessen – Occa's favoriete bessen – rollen haast van dit schilderij. In de tuin van Dekema State kun je ze in het echt zien.

Museumboerderij Verhildersum

Naar adellijk voorbeeld

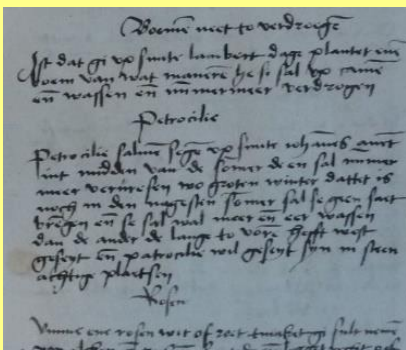
Een Amsterdams regentengezin imiteert het idyllische adellijke buitenleven. Rijke stedelingen ontvluchtten 's zomers de stad en zochten zij ontspanning in een landelijk sprookje. Zo droegen zij bij aan ons beeld van de buitenplaats: niet een agrarisch bedrijf, maar een luthof.

De verbondenheid van tuin en keuken in de 17de eeuw maakte dat de adel zich ook in de praktijk meer voor tuinieren interesseerde.

De adellijke tuinman

Johan van Ewsum, eigenaar van Ewsum en Mensinge, was een enthousiaste tuinman. Hij liet een tuinboekje na: peterselie moet je zaaien op de dag vóór Sint-Jan (23 juni). Bomen geplant op Sint-Lambert (17 september) komen goed op en verdrogen niet.

Wij denken vaak dat alles begint in de stad en dat het platteland later volgt, maar vaak is het andersom. Vooral de adel speelde in de culturele en politieke ontwikkelingen van de Gouden eeuw een belangrijke rol, die vaak onderbelicht blijft omdat de aandacht geheel uit gaat naar Holland en Amsterdam of naar de zwarte randen van het koloniale verleden.

Maar in de zeventiende eeuw ontstaat grote belangstelling voor het buitenleven: rijk geworden regenten kopen buitenplaatsen en imiteren het adellijke landleven – of hun beeld daarvan. Zo werd het beeld van een zorgeloos, luxueus leven op een buitenhuis, los van de omgeving, verder gevoed. Er zijn nog veel adellijke tuinen die het buitenleven tonen – nog altijd *vermakelijck* en gelukkig minder vatbaar voor coronabeperkingen. Maar Occa's tuin was geen siertuin op afstand: zij wist wat er te halen viel, plukte kruiden en planten en roerde ook zelf in de pan.

Ewsum

De museale tuinen bieden mogelijkheden om groenten en fruit te kweken, die in Occa's kookboek gebruikt worden. Een mooie manier om het 17de-eeuwse leven op het land te ontdekken en om de tuin voor bezoekers nog interessanter te maken.

De hobbystookster

Occa Ripperda had naast koken nog een minstens zo opvallende hobby: zelf distilleren en likeur maken. Zij heeft er zelfs een boek over geschreven, dat helaas nog niet teruggevonden is. Ook dat maakte deel uit van het landleven: zelf met verse kruiden, fruit of specerijen alcoholische dranken maken.

13 Niet aan de rand maar in het midden

De kracht van de regio

Edo-Wiemken-Denkmal, Jever

De Nederlandse cultuurgeschiedenis is vooral die van het gewest Holland; die eist in elk geval altijd de aandacht op. Maar ook de cultuur in de andere gewesten maakte een bloeiperiode door. Dat wordt vaak onderschat, terwijl in de eigen omgeving zoveel te zien is. Occa Ripperda was nauw verbonden met het culturele leven van haar tijd. In haar omgeving werd geschreven, geschilderd en gebouwd. Tegenwoordig is er gelukkig meer aandacht voor de culturele geschiedenis van de eigen regio en krijgt men meer oog voor de schoonheid van dingen in de omgeving.

Maar het gaat niet alleen om hoge cultuur, maar ook om de economie van het dagelijks leven. In een tijd zonder ijskasten was de aandacht voor streekproducten geen mode, maar de realiteit. De afstand tussen grond en mond was klein en dat laat Occa Ripperda door haar kookboek zien. En dat alles sluit aan op een andere kracht van de regio. De geringe afstand tot de producenten en leveranciers van producten uit de eigen omgeving staat weer volop in de aandacht, of het nu om groenten en fruit, worst, eerlijk vlees, kaas, likeur of kruisbessengelei gaat. Meer dan ooit worden wij eraan herinnerd dat boeren onze voedselleveranciers zijn.

Ommelander Markt

Kunst en Landschap

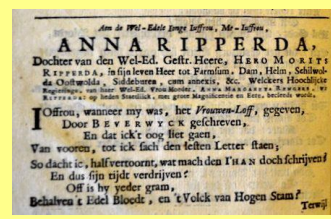

Streekproductenmarkt Vechtdaersum

Margareta de Heer

Gedicht van Sibylle van Griethuysen voor Occa's zuster, haar vriendin Anna Ripperda.

Met die hernieuwde aandacht komt ook de kracht van de regio naar voren, die door de coronacrisis zelfs een onverwachte impuls heeft gekregen. Wij beschikken over ruimte en bereikbaarheid. Occa Ripperda laat bovendien de verrassende smaak zien van producten uit eigen streek. Haar gerechten met hun breed smaakspectrum doen niet onder voor de wereldkeuken die de 21ste-eeuw kent.

In deze introductie van het project rond Occa Ripperda is vooral aandacht voor de cultuurhistorische kanten en de publieksmogelijkheden. Bevordering van herkenbaarheid, regionaal bewustzijn en identiteit zijn daarvoor belangrijke motoren. Hetzelfde geldt voor de mogelijkheden om dit te laten samengaan met stimulering van de regionale economie en zo bij te dragen aan de toekomst van de eigen regio. Occa Ripperda biedt een concrete verbinding van cultuur met economische bedrijvigheid, die elkaar kunnen stimuleren.

14 Lof der vrouwen:

Ander beeld op vrouwen in het verleden

Het leven van Occa Ripperda speelde zich af te midden van andere vrouwen. Vrouwen met macht en aanzien, vrouwen met talent, beroemde en onbekende, interessante vrouwen.

Op de E. H. Enno Adam Baron van Inhuysen en knyp huysen. etc.
 Hier rust den obersten kniphuysen/
 Tot luyster van zyn vaderlandt/
 Gegront op s'deugds en eeren-fluyten
 Wiens fama langs de droebe strant/
 Van pomeran, en and're steden/
 De glazij blaest en hel verbrept;
 Waer op t'geslacht de baen mach wēden/
 Tot voor den hooghsten majestejt.
 S. Griethuysen.

Treurdicht op het overlijden van Occa Ripperda's man, door huisvriendin Sibylle van Griethuysen.

Ons beeld van vrouwen in het verleden is een Victoriaans beeld uit de 19de eeuw zoals we dat van kostuumdrama's kennen: vrouwen die in ruisende jurken mooi moeten zijn en in de schaduw van mannen blijven. Maar als een vrouw zelfstandig, rijk of ge-

talenteerd was, kon zij zich in de Gouden Eeuw wel degelijk ontplooiën. Pas de laatste vijftig jaar is meer oog voor de vrouwelijke bijdrage aan de geschiedenis en cultuur, die veel groter is dan men denkt. Occa Ripperda is het voorbeeld van een vrouw die haar leven zelf daadkrachtig ter hand nam. Door haar leren wij bovendien andere invloedrijke tijdgenotes kennen en leren wij meer over de onderbelichte positie van de vrouw in de Gouden Eeuw.

15 Landgoed en landschap

Leven langs Noord- en Oostzee

Occa Ripperda leefde in vele streken langs Noord- en Oostzee in een grote verscheidenheid aan landschappen in de nabijheid van water. Meer dan nu was het landschap direct van invloed op het leven: wat aarde en water aan verse producten voortbrachten kwam op tafel. Ook rijke mensen moesten zich aanpassen aan wat de natuur leverde. De harmonie met de natuur met aandacht voor klimaat, seizoensgebonden groenten en eerlijke producten staat weer vol in de aandacht. We vinden het in haar kookboek weerspiegeld.

Verse oesters

Occa Ripperda gebruikte oesters in allerlei gerechten als smaakmaker. Voor haar waren verse oesters uit de eigen omgeving te krijgen. Dat moest ook wel, want ijskasten bestonden nog niet.

Het spectrum van landschappen van Noord-Europa is in Occa's kookboek terug te vinden. Pasteien met combinaties van groente, vlees, schaaldieren, zee- en riviervis, op smaak gebracht met tuinkruiden, wilde planten en oosterse specerijen zorgen voor een brede smaakbeleving.

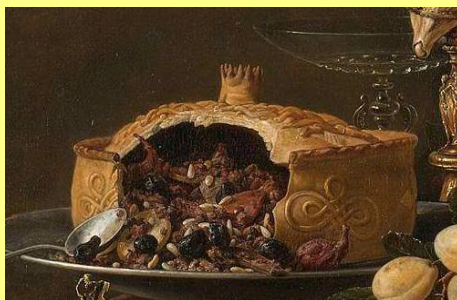
De oprijlaan van de voormalige borg Nittersum, de middeleeuwse kerktoeren van Stedum en een mosterdzaadveld: een perfecte combinatie van landschap, keuken, adel en geschiedenis.

16 De verrassende keuken van gisteren

Geen Hollandse pot

Een kijkje in de keuken

Feestelijke pasteien waren een belangrijk onderdeel van de maaltijd. Daarmee kunnen bezoekers zelf aan de slag: maak van echt deeg je eigen showpastei!

De stillevens van Hollandse schilders en maaltijden van Amsterdamse regenten zijn beroemd, maar hoe in adellijke huizen in de 17de eeuw gekookt en gegeten werd, is nog grotendeels onbekend – laat staan dat we het zelf eens geproefd hebben. Occa's vuistdikke, levendig geschreven en op smaak gerichte kookboek biedt een geheel nieuwe blik op het eten in het verleden. De maaltijden blijken verrassend en lekker te zijn.

Occa's passie voor koken is daardoor een aansprekend middel om aandacht aan de adellijke keuken en tafel te besteden, voor alle zintuigen.

Haar kookboek kent opvallende bereidingswijzen: 'Voer een kalkoen brandewijn en jaag hem vervolgens op totdat hij uitgeput is'. Maar voor de enthousiaste hobbykok zijn er ook vergeten kooktips die in de

Artistieke appeltjes

Occa Ripperda bewaarde fruit door het aan touwtjes op te hangen. Of het werkt, weet ik niet, maar het levert in elk geval wel een mooi

Ramsballen, hanekammen en leeuweriken

Niet alle ingrediënten lenen zich voor een proeverij, maar aansprekend zijn ze wel: waar smulde Occa van? Kijk en gruwel!

moderne keuken goed blijken te werken.

Een adellijke maaltijd was in de 17de eeuw meer dan eten: het

was een ritueel dat de verhoudingen tussen mensen bevestigde. Zo zijn er veel aspecten van de keuken van de Gouden Eeuw die op aansprekende wijze getoond kunnen worden: de aankleding van de tafel, wie zat waar, de opmaak van gerechten en dranken. In combinatie met kookgerei, museale objecten en bodemvondsten beleven bezoekers zelf de keuken van vroeger. Stillevens multimediaal bewerkt als game kunnen weer een heel ander publiek aanspreken.

Sinds kort is er veel aandacht voor alternatieven voor koken op gas. Occa Ripperda kende geen magnetron of gasoven, maar wel andere verschillende tegelovens zijn immers geen museale voorwerpen maar werden echt gebruikt. Heel actueel, in een tijd waarin de smaak van knapperig brood uit een houtoven of steenovenpizza's weer populair is!

17 Aan tafel met Occa

Kijken, ruiken en proeven

Ook wie niet van koken houdt, kan van Occa's kookkunsten genieten. Beleef een 17de-eeuwse maaltijd in een passende omgeving op stand – en dus niet alleen om naar te kijken maar door aan te zitten. Een goede manier om nieuw publiek te bereiken dat normaal niet snel de gang naar een museum of een historisch evenement maakt! Wie houdt er niet van verrassend lekker eten in een exclusieve sfeer?

Museum Falkenhof, Rheine

Landesmuseum Emden

Vaak nam gasten aan tafel hun eigen bestek mee. In dit fraaie foedraal droeg men zijn eigen mes voor het eten mee aan de gordel. Een idee voor de post-coronasamenleving?

Fransum

De vierhonderdste verjaardag van Occa Ripperda in 2019, geheel uit haar kookboek gekookt

Op het schilderij links is veel te zien maar ook veel te leren over de adellijke tafel halverwege de 17de eeuw. Een onderwerp dat – gek genoeg – maar zelden op schilderijen uit die tijd wordt afgebeeld. Het is daarom de moeite waard om de vele details verder te bekijken en te illustreren met museale voorwerpen, toelichtingen of te verbinden met educatieve presentaties. Nodig bezoekers vooral uit om zelf op visuele expeditie te gaan. Er is veel te ontdekken!

Een culinair zoekplaatje

Pronktafel met mooi serviesgoed

Keukeninrichting

Personeel

Bediening en serveren

Gerechten en serviesgoed

Glazen

Goed gezelschap: tafelschikking en conversatie

Drank en glaswerk

Bestek

Huisdieren bij de maaltijd (Occa hield van honden!)

Goed gekleed aan tafel

En? Wat zie je zelf allemaal? Er zit meer in dit schilderij verborgen wat niet direct opvalt...

18 Niet alles goud wat blinkt

Adellijk servies en keukengoed

Bij adellijk tafelgoed denken wij aan gouden schalen en porseleinen serviezen. Bij belangrijke maaltijden in de 17de eeuw stonden die blikvangers uiteraard te pronken op tafel, al of niet voorzien van familiewapens, maar in de keuken werd gekookt in aardewerk en ijzer. Ook die laten zien hoe men kookte en bakte. Wil je laten zien hoe de adel in de Gouden Eeuw leefde, dan moet je geen fonkelende stijkkamer inrichten, maar een tafel waar je zelf zo bij kunt aanschuiven. De 17de-eeuwse adellijke tafel leent zich daar goed voor, want het gebruikte materiaal is veel diverser en minder uniform dan in latere eeuwen. Het servies- en keukengoed uit die tijd is er niet minder aansprekend door!

Museum Helmantel

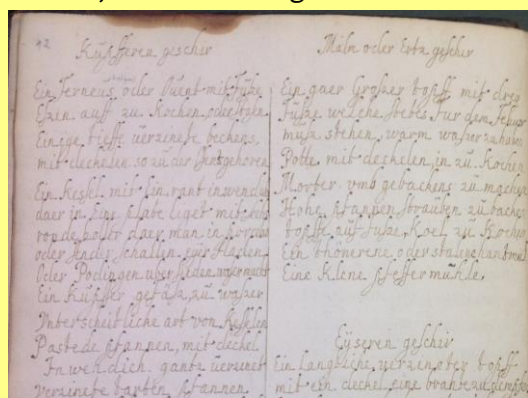
Landesmuseum Emden

Veel gebruiksvoorwerpen uit de keuken en tafel van de Gouden Eeuw zijn van zichzelf al aantrekkelijk. Ze gaan nog meer leven als je ze visueel verbindt met stillevens. Dan zie je pas goed wat op de schilderijen te zien is. De stillevens geven een even grote verscheidenheid van feestelijk en alledaags, van exotisch en huiselijk. Moderne stillevens, zowel van professionele als amateurschilders, spelen daarnaast ook nog eens met antiek en modern en passen daardoor goed bij

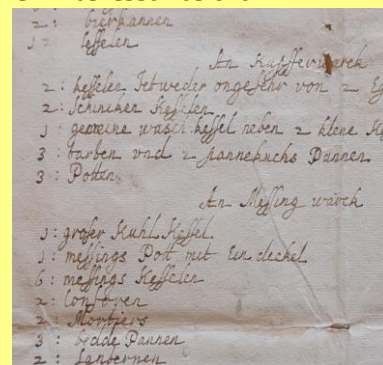
'Wat men in een keuken nodig heeft'

Occa Ripperda begint haar kookboek met een uitgebreide opsomming van noodzakelijk keukengerei. Een unieke kijk in de 17de-eeuwse keuken. De vlekken in het boek bewijzen dat het boek ook daadwerkelijk in de keuken gebruikt is!

... en wat Occa zelf had

De archieven leren ook wat Occa Ripperda daadwerkelijk in huis had, dankzij een paar inventarissen, waarin zij nauwkeurig haar spulletjes beschreef. Voor ons een mooie en interessante bron!

Museum Helmantel

19 De koninklijke weg

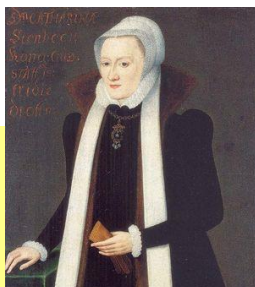
Het leven aan het hof

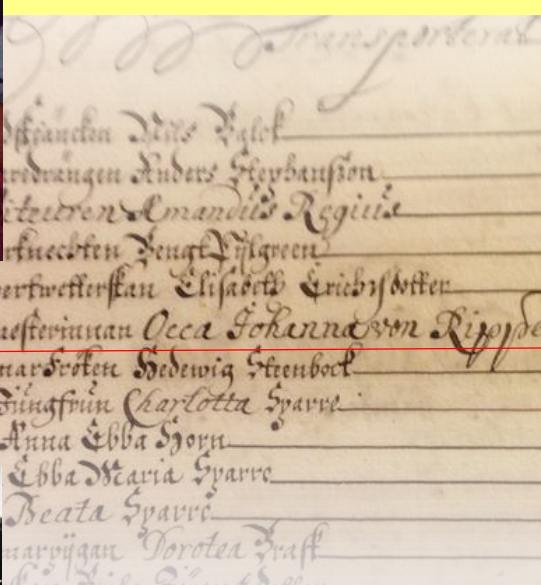
Iedereen is gefascineerd door het leven van koninginnen en vorsten. Genoeg aanleiding om bezoekers met beeld, geluid en gerechten een indruk te geven van het hofleven in de 17de eeuw. Het hof was voor Occa Ripperda als kind al dichtbij en in Leeuwarden en Groningen zijn de residenties van de Friese stadhouders nog altijd te zien. Daar werd zij al jong voorbereid op haar latere hofleven. Door haar tweede huwelijk werd zij gravin Stenbock, een familie die tot op de dag van vandaag verbonden is met de Zweedse koningen en zelfs in de 16de eeuw een koningin leverde. Aan het hof van de Zweedse koningin was Occa jaren opperhofmeesteres, de hoogste functie voor een vrouw in die tijd!

Katharina Stenbock, koningin van Zweden van 1552 tot

Jong en oud laten zich betoveren door het leven van koningen en prinsessen, ieder op zijn eigen manier. Occa Ripperda was er bij!

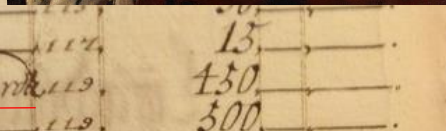
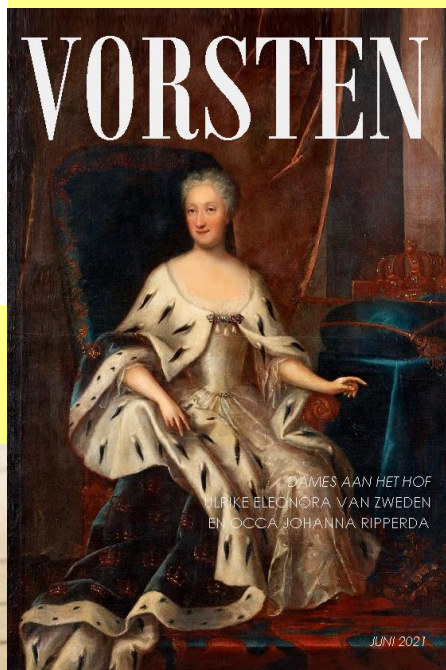
Opperhofmeesteres Occa Ripperda in de Zweedse koninklijke salarisadministratie

In 1947 verongelukte het vliegtuig van de vader van de huidige Zweedse koning na een bezoek aan Soestdijk. Prins Gustaaf Adolf kwam om het leven met zijn adjudant: Albert graaf Stenbock.

Het Friese hof

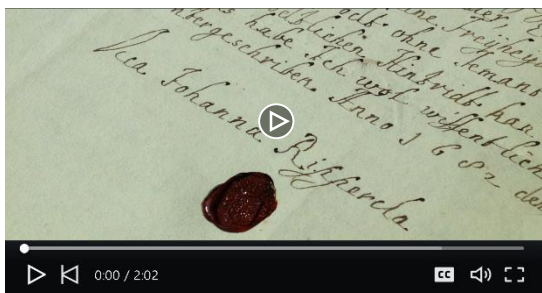
De vrouw van stadhouder Ernst Casimir en haar kinderen. Ook hen heeft Occa Ripperda gekend.

Kroning koning Karel XI Gustaaf, 1673

20 Occa op vijf voet afstand

Publieksbereik na corona

Meters waren nog onbekend in de 17de eeuw, maar tot voor kort dacht nog helemaal niemand in termen van anderhalve meter. Voor Occa Ripperda zou dat een afstand van vijf voet zijn geweest.

Hoe culturele publieksactiviteiten er volgend jaar uit zullen zien, weet nog niemand, maar overall wordt nagedacht over creatieve oplossingen. Ook de activiteiten onder de paraplu van dit project moeten voorbereid zijn op de veranderde omstandigheden en de bereidheid van het publiek om activiteiten buitenshuis te ondernemen. Gelukkig zijn vele onderdelen, als boeken, digitale

presentaties en de meeste buitenactiviteiten, geschikt voor een zes-voetsamenleving en zonder probleem of met overzienbare logistieke maatregelen geschikt. Voor andere evenementen, zoals tentoonstellingen, zijn aanpassingen nodig.

De gehele culturele en museale sector oriënteert zich momenteel op toekomstige mogelijkheden. Verschillende musea hebben al de daad bij het woord gevoegd en presenteren zich actief digitaal of springen op andere creatieve wijze in op de onzekerheden. De veelzijdigheid van het project *De andere Gouden Eeuw* van Occa Ripperda biedt opening voor allerlei creatieve oplossingen voor publieksactiviteiten en evenementen op vijf voet afstand.

21 Het mysterie van Occa

Spannende zoektochten

Eeuwenlang bleef het leven van Occa Ripperda verborgen. Veel is al door speurwerk en onderzoek tevoorschijn gekomen. Waarom ging zij naar Zweden. Wat deed zij in Pommeren? Heeft zij haar kinderen nooit meer gezien?

Zo staat Occa Ripperda voor ontdekte en nog niet ontdekte geheimen. De onbekende kanten van de Gouden Eeuw. De ontdekking van haar koninklijke grafkist. De vondst van haar kookboek vol oude en nieuwe keukengeheimen. Zoektochten die spannende verhalen opleveren.

Laat je door haar inspireren en geef het mysterie de ruimte.

